

მიხეილ კართველიშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
საქართველო
mikheil.kartvelishvili@tsu.ge

**ერთი უცნობი საარქივო დოკუმენტი გვიან
სტალინური საქართველოს რელიგიური
მდგომარეობის შესწავლისათვის¹**

საბჭოთა კავშირის დაშლამ მრავალ სხვა სიკეთესთან ერთად ისიც მოიტანა, რომ საზოგადოება გათავისუფლდა ხელოვნურად თავს მოხვეული იდეოლოგიური ჩარჩოებისგან და შესაძლებელი გახდა მანამდე ტაბუირებული საკითხების მეცნიერული შესწავლა. ეს განსაკუთრებით ეხება ქრისტიანობისა და ცალკეულ ეკლესიათა ფუნდამენტური საკითხების გაანალიზებას. მართალია, მათი განხილვა საბჭოთა პერიოდშიც მიმდინარეობდა, მაგრამ ეს ყველაფერი ძალიან ფრაგმენტულად და მნიშვნელოვანწილად იდეოლოგიზირებულად ხდებოდა. მას შემდეგ, რაც ბარიერები მოიხსნა, კვლევა განსაკუთრებით გააქტიურდა, შეიქმნა ორიგინალური თუ განმაზოგადებელი ხასიათის ნაშრომები, დაცულ იქნა არაერთი საკანდიდატო თუ სადოქტორო დისერტაცია, ქართულ ენაზე ითარგმნა და გამოიცა საეკლესიო თხზულებები, დაიბეჭდა საარქივო დოკუმენტების კრებულები.

უკანასკნელ წლებში მკვლევართა ინტერესი განსაკუთრებით გაიზარდა საბჭოთა პერიოდში ეკლესიის მდგომარეობის შესწავლისადმი, გაანალიზდა როგორც სახელმწიფოს პოლიტიკა ეკლესიის ინსტიტუტისადმი, მისი მიზნები და შედეგები, ასევე ეკლესიისა და ცალკეულ სასულიერო პირთა დამოკიდებულება ხელისუფლების პოლიტიკისადმი. საბჭოთა რელიგიური პოლიტიკის კვლევისას განსაკუთრებით საინტერესო საკითხს წარმოადგენს

¹ ნაშრომზე მუშაობისას განეული თანადგომისათვის მადლობას ვუხდით: საქართველოს საპატრიარქოს არქივის დირექტორს, ქალბატონ მზია კაცაძეს, ამავე არქივის თანამშრომელს, ისტორიის დოქტორ, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების მეცნიერ-თანამშრომელს ქალბატონ ირინა არაბიძესა და ისტორიის მაგისტრს, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ისტორიის სადოქტორო პროგრამის სტუდენტ მარიამ ჭინჭარაულს.

ეკლესია-სახელმწიფოს ურთიერთობა.

საბჭოთა პერიოდში რელიგიების და, კერძოდ, მართლმადიდებელი ეკლესიის მდგომარეობის შესწავლისათვის განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ახალი საარქივო დოკუმენტების სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოტანას, რის ერთ-ერთ მცდელობასაც წინამდებარე ნაშრომი წარმოადგენს.

წინამდებარე სტატიაში, რომელიც ერთი მნიშვნელოვანი საარქივო დოკუმენტის სამეცნიერო პუბლიკაციას წარმოადგენს, საკითხით ფართო საზოგადოებას გვსურს წარვუდგენოთ XX საუკუნის საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ერთ-ერთი გამორჩეული პიროვნების – კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმინდესისა და უნესტარესის კალისტრატე ცინცაძის საინტერესო წერილ-მოსხენებას საბჭოთა ხელისუფლების წარმომადგენლის, კერძოდ საქართველოს ს.ს.რ. კომუნისტური პარტიის (ბ) ცენტრალურ კომიტეტის პირველ მდივან კანდიდ ჩარკვიანისადმი.

აღნიშნული წერილი რამდენიმე თვალსაზრისით არის მნიშვნელოვანი და საინტერესო. კერძოდ, ის გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის საქართველოში მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ არსებული რელიგიური მდგომარეობის შესახებ. მათში ნათლად ჩანს, რომ მიუხედავად ცენტრალური ხელისუფლების მიერ გადადგმული ცალკეული დადებითი მომენტებისა, რაშიც უპირველეს ყოვლისა მოვიაზრებთ რელიგიური აღმსარებლობის შედარებით თავისუფლებას, ადგილობრივ დონეზე ამ ყველაფრის აღსრულება რამდენადმე რთულ პროცესს წარმოადგენდა. ადგილობრივი მთავრობის წარმომადგენლები გასული საუკუნის -X-იანი წლებიდან მოყოლებული მიჩვეულები იყვნენ სასულიერო პირებისადმი ანგარიშის ნაკლებ განევას. ამავე წერილში ნათლად ჩანს კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატეს პრინციპული პოზიცია, რაც ეკლესიის მდგომარეობის გაუმჯობესებისკენ არის მიმართული.

კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატეს ცხოვრება-მოღვაწეობა ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში საკმაოდ კარგად არის შესწავლილი (ტაბიძე 2009, როსტომაშვილი 2009, ვარდოსანიძე 2009, ვარდოსანიძე 2011, ვარდოსანიძე 2013, პაპუაშვილი 2017)¹ ამიტომ მის დეტალურ განხილვას არ შევუდგებით და მხოლოდ მისი ბიოგრაფიის ძირითად მომენტებს შევახსენებთ მკითხველ საზოგადოებას.

მიტროპოლიტი კალისტრატე, ერისკაცობაში კალისტრატე (ბიჭიკო) მიხეილის ძე ცინცაძე, დაიბადა 1871 წლის 12 აპრილს ქუთაისის გუბერნიის სოფელ ტობანიერში, სასულიერო პირის ოჯახში. წერა-კითხვა ოჯახში შეასწავლეს.

1875-1882 წლებში კალისტრატე ცინცაძე სწავლობდა ქუთაისის

¹ აქ ვასახელებთ მხოლოდ წიგნად გამოცემებს, ვრცლად კალისტრატე ცინცაძის შესახებ დაწერილი ნაშრომების ბიბლიოგრაფიისათვის იხ.: ალიბეგაშვილი 2016: 274-291; 293-294, მიქაბერიძე 2017: 258-291).

სასულიერო სემინარიაში, რომლის წარჩინებით დამთავრების შემდეგ ეპისკოპოსობაში გადამდგამის დასაწყისში იმყოფებოდა სასულიერო სემინარიაში. 1888-1892 წლებში კალისტრატე ცინცაძე სწავლობდა კიევის სასულიერო აკადემიაში, სადაც თავი გამოიჩინა როგორც ნიჭიერმა სტუდენტმა. მისი ავტორიტეტი კიდევ უფრო აამაღლა სადიპლომო ნაშრომმა „ივერიის ეკლესია სასანიდების პერიოდში“. 1892 წელს დაამთავრა აკადემია და ღვთისმეტყველების კანდიდატის ხარისხით დაბრუნდა საქართველოში, 1893 წლის 11 აპრილს აკურთხეს დიდუბის ეკლესიის დიაკვნად, 18 აპრილს – მღვდლად. ქართველი საზოგადოების ყურადღება მიიქცია 1893 წელს განჯიდან თბილისში გადმოსვენებული ნიკოლოზ ბარათაშვილის ნეშტთან ახალგაზრდა მღვდლის კალისტრატე ცინცაძის სიტყვამ. აქედან მოყოლებული საქართველოს პოლიტიკურ თუ საეკლესიო ცხოვრების სფეროში არ მომხდარა რაიმე მნიშვნელოვანი, რომელშიც კალისტრატე ცინცაძეს მონაწილეობა არ მიეღოს. მის არქივში ინახება საინტერესო ჩანაწერები საქართველოს ეგზარქოსებზე 1898-1917 წლებში, საიდანაც ნათლად ჩანს რუსი ეგზარქოსების ანტიქართული პოლიტიკის მიზნები და საქმიანობა, რამაც ხალხსა და მწყემსმთავრებს შორის სრული გაუცხოება გამოიწვია. მამა კალისტრატე მიიჩნევდა, რომ აუცილებელი იყო საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ეკლესიას დაბრუნებოდა რუსეთის საერო ხელისუფლების მიერ უკანონოდ წართმეული ავტოკეფალია. 1894 წელს ჟურნალ „პასტერში“ გამოქვეყნებულ ნარკვევში „საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია“, მეცნიერულად ასაბუთებდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის კანონიერებას. დეკანოზი კალისტრატე ისტორიკოს სერგო გორგაძესა და დეკანოზ ანტონ თოთიბაძესთან ერთად იყო ავტორი საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისა და მართვა-გამგეობის პროექტისა, რომელიც განიხილა და მოიწონა 1907 წელს თბილისში შეკრებილმა ქართველმა სამღვდელოებამ. 1914 წლის 20) 12) მარტს ქართველმა სამღვდელოებამ სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში საზეიმოდ გამოაცხადა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა. დეკანოზი კალისტრატე ჯერ საქართველოს ეკლესიის დროებით მმართველობაში აირჩიეს, ხოლო IV სექტემბერს – საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მმართველობის უმაღლეს ორგანოში, საკათალიკოსო საბჭოში. იგი მონაწილეობდა ყველა იმ მოლაპარაკებაში, რომელიც საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღიარების პრობლემებს ეხებოდა. 1920 წლის იანვარში დეკანოზი კალისტრატე საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საკათალიკოსო საბჭოს წევრებთან ერთად ანტისაბჭოთა საქმიანობის ბრალდებით დააპატიმრეს, მან მეტეხის ციხეში გაატარა 3 წელი. 1920 წლის 31 ოქტომბერს

უნმადესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ამბროსის ლოცვა-კურთხევით დეკანოზი კალისტრატე აღყვანილ იქნა ნინოწმინდელი ეპისკოპოსის ხარისხში. 1927 წლის 12 იანვრიდან იგი გაათავისუფლეს ნინოწმინდელობიდანაც და დატოვეს ქაშუეთის ეკლესიაში რიგით მღვდლად. კალისტრატე ცინცაძე იყო ერთ-ერთი ინიციატორი ქაშუეთის წმიდა გიორგის ეკლესიის აშენებისა. 1927 წელს გამოქვეყნდა მისი მონოგრაფია “Историческая справка по вопросу об автокефальности грузинской церкви”. რომელიც ქართველი ავტოკეფალისტების მეცნიერულ მტკიცებულებად იქცა. მასვე ეკუთვნის ძალიან საინტერესო ნაშრომები: „შენიშვნები საქართველოს ეკლესიის ისტორიიდან“, „ვეფხისტყაოსნის ისტორიული ღირებულებანი“, „ნიკიფორე ჩოლოყაშვილი“, „ქაშუეთის წმიდა გიორგის სახელობის ეკლესია“, „ივერიის საეკლესიო წესი“, „ქართული ოდიკისათვის“, მისი შედგენილი იყო საქართველოს ეკლესიის კალენდრები 1902-1930 წლებში. მრავალმხრივი განათლება, კვლევის ნიჭი და ორიგინალური წერის და დასაბუთების სტილი ყველასგან გამოარჩევდა მის ნაშრომებს. ამიტომ იყო, რომ მას დიდ პატივს სცემდნენ პროფესორები ივანე ჯავახიშვილი, აკაკი შანიძე, კორნელი კეკელიძე, გიორგი ჩუბინაშვილი, სიმონ ჯანაშია, ქართული შემოქმედებითი ინტელიგენციის თვალსაჩინო წარმომადგენლები. 1932 წლის 10 იანვარს, როდესაც გარდაიცვალა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უნმადესი ქრისტეფორე III, წმიდა სინოდის საგანგებო სხდომამ მიიღო გადაწყვეტილება კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრედ მიტროპოლიტ კალისტრატეს გამორჩევის შესახებ. 1932 წლის 21 ივნისს საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის VI კრებამ მიტროპოლიტი კალისტრატე სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად აირჩია. მას პატრიარქის მძიმე ტვირთის ზიდვა მოუხდა 1902-1932 წლებში. აღესრულა 1902 წლის 2 თებერვალს 17 წლის ასაკში. დაკრძალულია თბილისში, სიონის საპატრიარქო ტაძარში (ვარდოსანიძე -1812: 10-181).

2016 წლის 22 დეკემბერს, საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის წმინდა სინოდმა მიიღო გადაწყვეტილება: წმიდათა დასში შეირაცხოს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უნმადესი და უნეტარესი კალისტრატე (ცინცაძე) და ეწოდოს მას, – წმინდა პატრიარქი კალისტრატე; შეიქმნას ხატი, დაიწეროს ცხოვრება და წესგანგება; ხსენების დღედ დადგინდეს (21 იანვარი) 3 თებერვალი (წმინდა სინოდის 2016-2017: 2-3).

კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატე ცინცაძის საბჭოთა ხელისუფლების წარმომადგენლებისადმი გაგზავნილი წერილების პუბლიკაციის გარკვეული ტრადიცია ქართულ და რუსულ ისტორიოგრაფიაში არსებობს, ამიტომ საჭიროდ მიგვაჩნია ორიოდ

სიტყვით მიმოვიხილოთ იგი.

პროფესორმა სერგო ვარდოსანიძემ თავის მონოგრაფიის სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე (1902-1942 წ.წ.). დანართში გამოსცა (ვარდოსანიძე 2022-IV :2009) იგივე წიგნის მცირედით შემოკლებული ვერსია თადართული დოკუმენტებით პატივცემული მეცნიერის მიერ გამოიცა ზემოთ ნახსენები წიგნის ხელახალ გამოცემაში, რომელიც დაიბეჭდა სერიის „დიდი ქართველების“ ფარგლებში (ვარდოსანიძე 2022-IV :2011). ასევე გამოქვეყნდა მის 2012 წელს გამოცემულ წიგნში პატრიარქი კალისტრატე. პატრიარქი მელქისედეკ III (ვარდოსანიძე 2022-IV :2012, 2022-IV :2013, 2022-IV :2014).

2009 წელს ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორმა, პროფესორმა ელდარ ბუბულაშვილმა შემოგვთავაზა მეტად საინტერესო გამოკვლევა, სადაც მკითხველთა წინაშე წარადგინა საქართველოს საპატრიარქოს არქივში დაცული კალისტრატე ცინცაძის ორი საინტერესო წერილი, რომლის ადრესატებიც არიან ლავრენტი ბერია და კანდიდ ჩარკვიანი (ბუბულაშვილი 2022-IV :2012, 2022-IV :2013).

საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საარქივო სამმართველოს ოფიციალურ გამოცემაში საარქივო მოამბე გამოქვეყნდა ამავე არქივის ფონდებში დაცული პატრიარქ კალისტრატე ცინცაძის წერილები საბჭოთა ხელისუფლების წარმომადგენლებისადმი: თავდაპირველად, 2009 წელს დაიბეჭდა ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორ, პროფესორ ვახტანგ გურულიასა და შსს საარქივო სამმართველოს უფროსის ომარ თუშურაშვილის ერთობლივი პუბლიკაცია დოკუმენტები და მასალები საქართველოს ეკლესიის ისტორიისათვის (1947-1948 წ.წ.), სადაც შესულია ჩვენთვის საინტერესო დოკუმენტები, რომელიც დაცულია საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივში. საარქივო საქმის სათაურია „სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მიმოწერა საქართველოს ეკლესიის მდგომარეობის შესახებ და სხვ. (გურული, თუშურაშვილი, 2008: 99-109).

ანალოგიური შინაარსის დოკუმენტები, კერძოდ ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანის კანდიდ ჩარკვიანისადმი გაგზავნილი წერილების ფოტოპირები და მათი ინგლისურენოვანი თარგმანი გამოქვეყნდა ამავე გამოცემის 2010 წლის მერვე ნომერში, რომელიც მთლიანად საბჭოთა ათეისტურ პოლიტიკას და საქართველოში არსებულ რელიგიური მდგომარეობას ეძღვნება (კალისტრატე ცინცაძის 2022-IV :2010).

2010 წელს მრავალტომეულის მწიგნობრობა ქართულის მეცხრე ტომში ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორმა, პროფესორმა მიხეილ ქავთარიამ კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატეს სხვადასხვა წერილებთან ერთად მისი ორი მოგონება გამოაქვეყნა, ჩვენთვის ამ ეტაპზე საინტერესოა ის მონაკვეთი, რომლის

სახელწოდებაც არის *მწახე მოგონებანი საქართველოს ეკლესიის ახლო წახსუდიდან*, რადგან იგი საბჭოთა პერიოდში საქართველოს საქართველოს ეკლესიაში განვითარებულ მოვლენებს ასახავს (ცინცაძე 1991: 19).

2008 წელს ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორმა ნოდარ ტაბიძემ, გამოსცა წიგნი და იქ რამდენიმე დოკუმენტი გამოაქვეყნა (ტაბიძე 2008: 19).

2005 წელს მოსკოვში გამოქვეყნდა საინტერესო დოკუმენტების კრებული სახელწოდებით Генерал армии Тюленев. Москва в жизни и судьбе полководца: Сборник документов и материалов [არმიის გენერალი ტიულენევი, მოსკოვი მეთაურის ცხოვრებასა და ბედისწერაში, დოკუმენტების და მასალების კრებული], სადაც სხვა უამრავ საინტერესო მასალასთან ერთად გამოქვეყნებულია კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატე ცინცაძის წერილი გენერალ ივან ტიულენევისადმი (Тюленева, Саблин, Тимофеев 2005: 489).

2012 წელს გამოქვეყნდა თემურ კენკებაშვილის წიგნი გრიფით „საიდუმლო“, სადაც დაბეჭდილია კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატე ცინცაძის სრულიად საქართველოს სსრ ცენტრალურ აღმასრულებელი კომიტეტისადმი გაგზავნილი სამი წერილი (კენკებაშვილი 2012: 143-145).

2020 წელს, ანდრეი სოროკინის რედაქციით დაიწყო გამოცემა დოკუმენტების კრებულისა В штабах Победы [გამარჯვებათა შტაბებში], რომელშიც დაბეჭდილია შეიცავს სამთავრობო ორგანოების დოკუმენტების ფაქსიმილური და ტრანსკრიპტები, მათ შორის სახელმწიფო თავდაცვის კომიტეტის, უმაღლესი სარდლობის შტაბის, სსრკ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის ბრძანებულებები, სახალხო კომისართა საბჭოს და პოლიტბიუროს. ბოლშევიკების საკავშირო კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტი, სსრკ სახალხო თავდაცვის კომისიის ბრძანებები და ფრონტის მეთაურები რუსეთის ფედერაციის ფედერალური და დეპარტამენტის არქივებიდან და მუზეუმებიდან, რომლებიც ასახავს 1941-1945 წლების დიდი სამამულო ომის მთავარ მოვლენებს. გამოქვეყნებული დოკუმენტების მნიშვნელოვანი ნაწილი იოსებ სტალინის პირად არქივშია დაცული, რომელიც ინახება რუსეთის სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიის სახელმწიფო არქივში. პუბლიკაციას თან ახლავს თითოეული თავის ანალიტიკური შესავალი, საძიებლები და გამოქვეყნებული დოკუმენტების სია.

აღნიშნული წიგნის მეოთხე ტომში დაბეჭდილია სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატე ცინცაძის იოსებ სტალინისადმი გაგზავნილი ტელეგრამა (Сорокин 2020: 170).

2024 წელს დეკანოზმა ბესარიონ ცინცაძემ დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია თემაზე „საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე ცინცაძე და მისი სამეცნიერო მემკვიდრეობა“, სადაც

მეხუთე თავის პირველ პარაგრაფში, საკითხით დაინტერესებულ საზოგადოებას წარუდგინა კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატეს გაგზავნილი წერილები იოსებ სტალინის, ლავრენტი ბერიასა და გიორგი კარპოვისადმი, აღნიშნული მასალა დაცულია რუსეთის ფედერაციის სახელმწიფო არქივში და პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში. თუ გავითვალისწინებთ იმასაც, რომ ეს დოკუმენტები მკვლევართა აბსოლუტური უმრავლესობისათვის ხელმიუწვდომელია, პატივიცემული ავტორის მიერ აღნიშნული მასალის პუბლიკაციას განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა უნდა მივანიჭოთ (ცინცაძე 181-187 : 1-2).

ფილოსოფიის დოქტორმა, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორმა სერგო რატიანმა 2024 წელს გამოსცა წიგნი „ტოტალიტარიზმი და საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია 1903-1941“, მასში დაბეჭდილი დოკუმენტები, რომლებიც დაცულია კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრსა და საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს საქართველოს უახლესი ისტორიის არქივში, საინტერესოდ გვიჩვენებს ეკლესიისა და სახელმწიფოს ურთიერთობებს, ნაშრომის ღირებულებას კიდევ უფრო მეტად ზრდის ისიც, რომ დოკუმენტებს თან ერთვის გამომცემლის აკადემიური კომენტარები, ბიოგრაფიული ცნობები, საძიებლები და საარქივო დოკუმენტების ფოტოკოპიები. აღნიშნულ კრებულში დაბეჭდილია კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატე ცინცაძის მთელი რიგი საინტერესო მასალები (რატიანი 2024: 159-179, 184-207, 234-375).

კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატე ცინცაძის საბჭოთა ხელისუფლებისადმი გაგზავნილ წერილებისა და მოხსენებების შესწავლას, ვფიქრობთ, დიდი მნიშვნელობა აქვს რამდენიმე თვალსაზრისით: ჯერ ერთი, იგი ნათელ სურათს გვიხატავს საბჭოთა პერიოდში ეკლესია-სახელმწიფოს შორის ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ, მათი დახმარებით შეგვიძლია ვიმსჯელოთ როგორც ხელისუფლების პოლიტიკაზე, ასევე ეკლესიის მდგომარეობაზე. ეს წერილები და მოხსენებები ხშირ შემთხვევაში განსხვავებული ტონით არის დაწერილი, რაც, ვფიქრობთ, ავტორის დამოკიდებულებას ნათლად გვიჩვენებს. მას სრულიად ჰქონდა გააზრებული ის ფაქტი, რომ შექმნილი მდგომარეობა მთელი საზოგადოებისგან და განსაკუთრებით სასულიერო პირებისგან მეტად ფრთხილ, მაგრამ ამავედროულად მტკიცე და პრინციპულ პოზიციას მოითხოვდა. მისი ეს მიდგომა სათანადო ასახვას ჰპოვებდა როგორც საბჭოთა ხელისუფლების წარმომადგენლებისადმი გაგზავნილ წერილებსა თუ მოხსენებებში. აღნიშნული მასალა თემატური და შინაარსობრივი მრავალფეროვნებით გამოირჩევა.

ნაშრომში წარმოდგენილი მასალა, რამდენადაც ჩვენთვის

არის ცნობილი პირველად იბეჭდება. დოკუმენტს მითითებული აქვს არქივის დასახელება, საარქივო ფონდის, ანაწერისა, საქმისა და ფურცლების ნომრები, კვადრატულ ფრჩხილებში აღდგენები ჩვენებულია. გასწორებულია მხოლოდ უმნიშვნელო ხასიათის სტილისტური ლაფსუსები, დანარჩენი ავტორისეული სტილი ყველგან შენარჩუნებულია, საარქივო მასალას თანდართული აქვს სამეცნიერო კომენტარები. დარგის სპეციალისტებისა თუ ფართო საზოგადოებისაგან შენიშვნებსა და კვალიფიციურ მოსაზრებებს მაღლიერებით მივიღებთ და შეძლებისდაგვარად გავითვალისწინებთ შემდგომ მუშაობისას.

დოკუმენტი

1949 წ. აგვისტოს 18.

№4458.

საქართველოს ს.ს.რ. კომუნისტური პარტიის (ბ) ცენტრალურ კომიტეტის პირველ მდივანს, მოქალაქე
კანდიდ ნესტორის ძე ჩარკვიანს

თქვენს განათლებულ, შორსმჭვრეტელ და სამართლიან მფარველობას შევავედრებ საქართველოს მრავალსაუკუნოვან და ღვაწლით შემოსილ ეკლესიას.

საქმე შემდეგშია: ძირითადი კანონი ეკლესიის არსებისათვის – კონსტიტუციის 14 მუხლი – ხელისუფლების ზოგიერთ წარმომადგენელს ადგილებზე დამახინჯებით აქვთ გაგებული და თავისდაუნებურად ეწევიან ანტირელიგიურ პროპაგანდას. აღვნიშნავთ ზოგიერთ უტყუარ ფაქტს.

ხევსურეთში, სოფ. ბაცალიგოში¹ მოღვაწეობას ეწეოდა მღვდელი დავით ლიქოკელი.² ეს არ მოსწონდა ადგილობრივ ფინისპექტორს, რის გამო ის ლიქოკელის გადასახადს ყოველწლივ ადიდებდა. მღვდელი იძულებული იყო გაყიდა ძროხა, ცხენი და ოჯახის

1 ბაცალიგო, სოფელი დუშეთის მუნიციპალიტეტის ხევსურეთის თემში (მცხეთა-მთიანეთის რეგიონი), მდინარე გორშელმისწყლის (ხევსურეთის არაგვის სათავე) მარცხენა მხარეს. ზღვის დონიდან 2160 მ, დუშეთიდან 77 კმ. 2014 წლის აღწერით მოსახლეობის რიცხოვნობა არ აღემატება 10 კაცს (ენციკლოპედია 1997: 380).

2 მღვდელი დავით ლიქოკელი (1880- ?) დაიბადა 1880 წელს სოფელ ბარისახოში. მიღებული ჰქონდა მონასტერთან არსებული სკოლის განათლება. 1900-1907 წლებში იყო თბილისის იოანე ღვთისმეტყველის ეკლესიაში, 1907-1917 წლებში ბარისახოს ეკლესიის მედავითნეა, 1917-1920 წლებში ბანალევშია, 1920-1925 წლებში ბარისახოს ეკლესიის მღვდელია. 1925-1930 წლებში იძულებით განიმოსა. 1931-1941 წლებში ისევ ბარისახოს ეკლესიის მღვდელია. 1942 წლიდან დედოფლისწყაროს რაიონის არხილოსკალოს ეკლესიის მღვდელმსახურია. ოჯახი ცხოვრობდა სოფელ არხილოსკალოში (<https://mematiane.ge/product-details.php?id=10443> ბოლოს ნანახია 07. 09. 2025).

ავჯეულობა. როცა გასაყიდი არ დარჩა რა და გადასახადი ავიდა შვიდას მანეთამდე მან თავი დაანება თავი მღვდლობას 1947 წელში და მიიღო დაციწვა ფინისპექტორისაგან შეგესრულებია ჩემი რჩევა და ადრე დაგენებებია თავი მღვდლობისათვის, ოჯახის დოვლათი ხომ შეგრჩებოდა მაინცო.

ასეთივე მდგომარეობაში ჩააყენეს ს. ქვემო ხორხის /დუშეთის რაიონი/ ხევსურეთის მეორე მღვდელი ნიკოლოზ ჟიჟიაშვილი.¹ ის მღვდლობდა ზემოაღნიშნულ სოფელში 1920 წლიდან; ვინაიდან იქაური იყო ხალხი ნდობით ეპყრობოდა და მეზობლურად ისტუმრებდა. ეს არ მოეწონა ადგილობრივ ფინისპექტორს და თანდათან უდიდებდა გადასახადს. 1949 წელს შეაწერა „10... მანეთი, რომლის გადახდასაც ის ვერ შეძლებდა. სთხოვა შეძლების მიხედვით დაბეგვრა, უპასუხეს: თუ დანიშნულ ვადაზე არ შემოგიტანია, 10,000 მანეთად გაგიხდით და სულიან-ხორციანად გაგ[ა]ტყავებთ; გატყავებას მღვდელმა მოძღვ[რობა]ზე ხელის აღება არჩია. სათანადო დასტური ჩემგან წაიღო 1949 წლის მაისის 17/18 № 1, A.

საჩხერის რაიონის ს. არგვეთის მღვდელ ვასილ ტაბატაძეს² წელს

1 მღვდელი ნიკოლოზ ჟიჟიაშვილი (1878-1855) – 1878 წელს თბილისის გუბერნიაში, დუშეთის მაზრის სოფელ ხორხში გლეხის ოჯახში დაიბადა. მშობლებმა პატარა ნიკოლოზი სასწავლებლად თრუსოს ხეობაში არსებულ ერთ-ერთ სამრევლო სკოლაში მიიყვანეს, სადაც პირველდაწყებითი განათლება მიიღო. წმინდა წერილი, გალობა და საეკლესიო ტიპიკონი კი ქვათახევის ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის მონასტერში ისწავლა (მეორე ვერსიით – თბილისის მაცხოვრის ფერისცვალების სახელობის მონასტერში). აქ მან რამდენიმე წელიწადი საბერო მორჩილებაში გაატარა. 1911 წლის 28 მარტს მორჩილი ნიკოლოზი დუშეთის მაზრაში, სოფელ აბანოს წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესიის მედავნიტენედ დაინიშნა. 1916 წლის 20 თებერვალს იგი მშობლიურ სოფელში, ხორხის წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესიაში გადაიყვანეს. ამავე პერიოდში ნიკოლოზი დაქორწინდა პელაგია (პელო) აფციაურზე, რომელთანაც სამი შვილი შეეძინა: იოანე, ნინო და მარიამი. 1920 წელს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა, უწმინდესმა და უნეტარესმა ლეონიდემ (ოქროპირიძე) მედავნიტენე ნიკოლოზი დიაკვნად აკურთხა, ერთ კვირაში კი მღვდლად დაასხა ხელი და ხორხის წმინდა გიორგის სახელობის სახელობის ეკლესიის წინამძღვრად განამწესა. გასაბჭოების შემდეგ სასულიერო პირებისა და მორწმუნე საზოგადოებისათვის საკმაოდ რთული მდგომარეობა დადგა, ისინი საკმაოდ მკაცრი რეპრესიების რეალური საფრთხის წინაშე აღმოჩნდნენ. მამა ნიკოლოზი იძლებული გახდა, საეკლესიო მოღვაწეობას მცირე ხნით ჩამოშორებოდა, თუმცა ეს მხოლოდ დროებით მოხდა. მიუხედავად იმისა, რომ მეორე მსოფლიო ომის დროს, კერძოდ, 1943 წელს რელიგიური მდგომარეობა თითქმის გაუმჯობესდა ხელისუფლებამ გადასახადების გაზრდით გადანაცვითა დარჩენილი სასულიერო კრებული უკიდურესად შეევიწროვებინა, რის გამოც მღვდლები იძლებული ხდებოდნენ მსახურებაზე უარი ეთქვათ, მამა ნიკოლოზიც იძლებული გახდა საეკლესიო ცხოვრებას ჩამოშორებულიყო და სოფლის მეურნეობას დაბრუნებოდა, რასაც ძალიან განიცდიდა. მამა ნიკოლოზი 1955 წელს გარდაიცვალა (რუბრიკა „ისტორიის ფურცელი“ 2014 ბ: 18-20).

2 მღვდელი ვასილ ტაბატაძე გამოჩენილი ქართველი სასულიერო პირი, ბევრი

შეანერეს 0V1.0 მანეთი /და შარშანდელი ნარჩენიც 0V8.3 მან./, რის შეტანაც მან ვერ შეძლო და იძულებული გახდა მღვდლობისათვის თავი გაენებებინა 1949 წლის ივნისში.

სოხუმის სოფ. ანდრეევკაში /დღეს ახალშენი/ არის წმინდა გიორგისეკლესია, ყავდამღვდელი, გატარებული იყო რეგისტრაციაში და მუშაობდა რეგულარულად. 1948 წლის მაისის ორს /აღდგომას/ ანდრეევკაში მივიდა რაისაბჭოს თავმჯდომარე მოქალაქე კობახია, ჩამოართვა მღვდელს ჩემ მიერ მიცემული მანდატი და უბრძანა გიორგობას, მაისის 7-ი ახარ გაეხედა წირვის შესრულება, ეკლესიის გასაღები კი მნათეს ჩამოართვა სოფლის საბჭოს თავმჯდომარემ. გიორგობას /მაისის 7-ი/ ახალშენში თავი მოიყარა სხვა სოფლებიდან დიდ ძალმა ხალხმა /რამდენიმე ათასმა/. ტაძრის დაკეტ[ვ]ამ მათზე ცუდი შთაბეჭდილება მოახდინა. მრევლმა საჩივარი მიაართვა აბხაზეთის უმაღლეს საბჭოს ანდრეევკაში განვეულ იქმნა საქართველოს მინისტრა საბჭოს რწმუნებული კ. ი. ქადაგიშვილი.¹ ტაძარი გახსნეს. ამა წლის იანვარში, საშობაოთ, ტაძარი კვლავ ჩაუგდია ხელში კოლმეურნეობის თავმჯდომარეს კონსტანტინიძის. ღამის სამ საათზე გადაუხერხია ტაძრის კარების ურდული შესულა შიგ, ხატები და კანდელები გამოუტანია გარეთ და სამაგიეროთ შიგნით შეუზიდნია ბოჩკები და ვედრები, ბარები და ნიჩბები, მღვდელი დაჭერის მუქარით გაუგდია სოფლიდან.

თბილისის „მეტეხის“ ხიდის ყურში არსებობს გამოქვაბული, სადაც უცხოვარ დროიდან ესვენა წმიდა აბოს (+ V81) ხატი, რომელსაც დიდი სასოებით ეპყრობოდა თბილისის მოსახლეობა, განურჩევლად რწმენისა და ეროვნებისა, მაჰმადიანებიც კი /წინად აბო მაჰმადიანი იყო/; 1940 წლის ოქტომბრის 8 ხატი მოტყუებით გამოგვასვენებინეს „ორი დღით, – გზის გასაგანიერებლად კლდის [ა]ფეთება არის საჭიროო, ვაითუ აბოს გამოქვაბული დაზიანდესო.

მცდელობისდა მიუხედავად აღნიშნული პიროვნების ცხოვრება-მოღვაწეობის შესახებ დეტალურ ინფორმაციას ვერ მივაკვლიეთ.

1 კონსტანტინე ქადაგიშვილი (1902 – ?) – ქართველი საბჭოთა პოლიტიკური მოღვაწე. სკკპ-ს წევრი 1921 წლიდან. 1927-32 წლებში მუშაობდა სახელმწიფო პოლიტიკურ ორგანოებში. 1933-1937 წლებში, სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველოს განსაკუთრებული განყოფილების რწმუნებული 1937-1944 წლებში შიანაგნ საქმეთა სახალხო კომისარიტის საგამოძიებო ნაწილის უფროს. ამიერკავკასიის სამხედრო ოლქის მე-3 განყოფილების უფროსიოს მოადგილე სახელმწიფო უშიშროების კაპიტანი 19.06.194-დან. 08.03.1944 – 03.10.1947 დაინიშნა ჯერ საბჭოთა კავშირის მინისტრთა საბჭოსტან არსებული მართლმადიდებელი ეკლესიის საქმეთა საბჭოს რწმუნებული საქართველოს სსრ-ში. 03.10.1947 – 01.10.1948 წლებში იყო საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს რწმუნებული ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიისა საქეთათვის. 1949-1954 წლებში მუშაობდა საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროში სხვადასხვა თაბამდებობებზე. იყო საქართველოს კომუნისტური პარტიის XI, XII, XIII ყრილობების დელეგატი. 1953 წელს პარტკოლეგიის სხდომის (ოქმი №9) დადგენილებით გაირიცხა სკკპ რიგებიდან (რატოანი 2024: 417-418).

ხატი გამოსვენებულ იქმნა საღამოსვე; იმავე წამსვე მიეზიდნათ აგური და კირცემენტი და ამოექოლებინათ კარები. მორწმუნეთა თხოვნით აღძრულ იქმნა შუამდგომლობა მთავრობის წინაშე სამლოცველოს გახსნისათვის. მინისტრთა საბჭოს განკარგულების პირი შუამდგომლობის შეწყნარებისათვის კ. ი. ქადაგიშვილის მიერ გადაეგზავნა რაიალმასკომის თავმჯდომარე მოქალაქე ფალიაშვილს, რომელმაც ჯერ განაცხადა თანხმობა განკარგულების შესრულებისათვის, შემდეგ კი განაცხადა უარი, – მე ვარ და არ ვასრულებ ბრძანებასაო, რაც გინდათ ის ქმენითო..

1946 წელში, თანახმად მორწმუნეთა თხოვნისა, აღიძრა შუამდგომლობა გაგრში გახსნის იყო წმ. იპატის სახელობის ეკლესია. შუამდგომლობა დაკმაყოფილებულ იქნა როგორც აქ, ისე მოსკოვში. ბოლოს გავიგეთ, რომ ტაძარი მოთავსებულია დასასვენებელ სახლის ეზოში. დათვალიერებამ /კ. ი. ქადაგიშვილთან ერთად დამარწმუნა, რომ ხსენებულ ტაძარში წირვა-ლოცვის გამართვა წარმოადგენდა ერთგვარ უხერხულობას. წინადადება მოგვცეს, – გვექირავებინა კერძო /ან აგვეშენებინა/ სახლი და გაგვემართა შიგ წირვა-ლოცვა. ადგილობრივი მღვ[დ]ელი ასეც მოიცა, მან თავის ბინაში გამართა სამლოცველო. ამა წლის მარტში გარდაიცვალა გაგრის მოძღვარი დეკანოზი სკოლოვსკი.¹ მისმა მოადგილე სკოლოვსკის ბინაში ვერ სცნო შესაძლებლად სამლოცველოს გამართვა, შეუდგა სხვა ოთახის ძებნას, გამოძებნა კიდევაც არა ერთი სახლი, მაგრამ პატრონები დაიბარეს და „განუმარტეს“ საბჭოთა მოქალაქეს არ შეშვების თავის სახლში მოთავსოს სამლოცველო. განმარტებამ იქონია გავლენა და მორწმუნენი დღესაც საქირავებელ სახლის ძებნაში არიან...

მოგეხსენებათ, რაგვარ უყვარს ჩვენ ხალხს დღეობებში იქაც კი, სადაც ძველადანვე ნიშნებია და არა ტაძრები. სიღნაღის რაიონის სოფელ ბაკურციხეში ძველადვე არსებობს გომართის სულის წმინდის მოფენის სამლოცველო. ეს დღესასწაული ყოველთვის კვირა /გამოსასვლელ/ დღეს მოდის. ამა წლის ივნისის 12 ამ სამლოცველოში მიდიოდა სიღნაღის დეკანოზი ვასილ ნათიძე² პარაკლისების შესასრულებლად /სამლოცველო

1 ბევრი მცდელობის მიუხედავად აღნიშნული პიროვნების იდენტიფიცირება სამწუხაროდ ვერ მოხერხდა.

2 დეკანოზი ვასილ ნათიძე (1863-195?) – დაიბადა სიღნაღის მაზრაში სოფელ ნუკრიანში მღვდლის ოჯახში. 1881-1887 წლებში სწავლობდა თბილისის სასულიერო სემინარიაში. 1888 წელს სოფელ მელაანში გახსნა სკოლა, იმავე წლის 28 აგვისტოს ეგზარქოსმა პავლემ (ლებედევი) დიაკვნად აკურთხა, მეორე დღეს – მღვდლად დაასხა ხელი და ალვანის ყოვლადწმინდა სამების სახელობის ეკლესიაში განამწესა. 1889 წლის 15 აგვისტოს ნუკრიანის წმინდა გიორგის ეკლესიის წინამძრად გადაიყვანეს. 1890-1896 წლებში ორჯერ იყო არჩეული თელავი-სიღნაღის სასწავლო კომიტეტის დეპუტატად. 1906 წლის 6 მაისს სამკერდე ოქროს ჯვრით დაჯილდოვდა. 1913 წლის აღდგომას წმინდა ანას III ხარისხის

მის სამრევლოშია/. სოფლის დასაწყისში მას გზა გადაუჭრა ექვსმა ბაკურციხის სასოფლო საბჭოს წარმომადგენელმა – „კომისიამ“. მოხუცი AV წლისა შეაჩერეს და უთხრეს: „უკან გაბრუნდით, წინააღმდეგ შემთხვევაში დიდ შეურაცხობას მოგაყენებთ და დოკუმენტებსაც ჩამოგართმევთ. მლოცველებსაც არავის ვუშვებთ და უკან ვერეკებით“. კონსტიტუციის რომელი მუხლი აძლევს ამგვარ უფლებას სასოფლო საბჭოს.

წითელ-წყაროს მახლობლად, ორ კილომეტრზე, არის აღმართული პატარა გორაკი და მის მწვერვალოზე ძველადანვე აშენებულია წინასწარმეტყველ ილიას ეკლესია.¹ აგვისტოს 2 / ილიაობა დღეს/ ამ ნიშის მოსალოცად ათასობით მოდის ხალხი წითელწყაროს, თელავის, სიღნაღის და ლაგოდეხის რაიონებიდან. მღვდლები აქ იხდიან პარაკლისებს, ნათლავენ ბავშვებს, წერენ ჭვარს და სხვ... ადგილობრივმა ხელისუფლებამ ეს კარგად იცის. ამისათვის აგვისტოს პირველს მოქ. მანგოშვილს დაუბარებია აღმასკომში მღვდელი რომანოზ პეტრიაშვილი² და უთქვამს: ვ.

ორდენით დაჯილდოვდა. 1927 წლის ბოლოს ბოდბის ეპარქიის ტაძრებისა და მონასტრების სიაში მამა ვასილი მოიხსენიება სამი ტაძრის წინამძღვრად. 1943 წელს კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატეს (ცინცაძე) ლოცვა-კურთხევით, მამა ვასილს დაევალა საეკლესიო წესების შესრულება სოფელ ნუკრიანსა და ჭოტოხში. უკანაკსნელად მოიხსენიება 1956 წლის დასაწყისში შედგენილ საქართველოს ეკლესიის სამღვდელოების სიაში. სავარაუდოდ დეკანოზი ვასილი ამავე წელს გარდაიცვალა. დასაფლავებულია სოფელ ნუკრიანის სასაფლაოზე. იხ.: რუბრიკა ფოტომატიანე 2008: 19-20).

¹ აქ იგულისხმება წმინდა ელიას სამლოცველო, რომელიც მდებარეობს დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტის სოფელ სამრევლოს მახლობლად, ელიას მთაზე. სავარაუდოდ დაარსდა VI საუკუნის შემდგომ, არაუგვიანეს IX საუკუნისა. სამლოცველოს დაფუძნება დაკავშირებული უნდა წმუნდა ასურელი მამის სტეფანე ხურსელის მიერ დაარსებულ მონასტერთან. ძეგლის შესახებ ცნობას გვანჯდის ალექსანდრე დიუმა, რომლის თანამხად მთის შუაში გამოჭრილ ფართო მღვიმეში აშენებულია სამრევლო, სადაც ხშირად დადიან მაცხოვრვებლები. ... სამლოცველოს თიხდაპირეული ნაგებობებიდა არაფერია შემორჩენილი, ისინი შესაძლოა მთლიანად მოქცეული ყოფილიყო ბუნებრივ მღვიმეში, რომელიც იმ დროისათვის უფრო დიდი და საცხოვრებლადაც უფრო ვარგისი იყო. ის, რაც დღემდე შემორჩა ძეგლის მეორედ აღორძინების პერიოდის – XVI საუკუნის უნდა იყოს, როცა კახთა მეფის ალექსანდრე II-ის მიერ კომპლექსი ფაქტობრივად ხელახლა აშენდა. 1616 წელს კახეთის აოხრებისას სამლოცველო დაანგრეს. სამლოცველო მესამედ ერეკლე II-ის დროს აღორძინდა. ... XIX საუკუნეში სამლოცველო პასიურად მაგრამ მაინც მოქმედებდა. 2004-06 წლებში მამა ნიკოლოზის (ლომსაძისა) და ბოდბელი ეპისკოპოსის დავითის თაოსნობით ტაძარი მთლიანად აღადგინეს, რასაც წინ უსწრებდა არქეოლოგიური სამუშაოები (ხელმძღვანელი ი. გაგოშიძე). გათხრებმა ნათელი მოფინა ნაგებობის ქრონოლოგიას და ძეგლის ისტორიას (გაგოშიძე 2013: 313-314).

² მიტროპოლიტი რომანოზ პეტრიაშვილი (1887-1979). დაიბადა 1887 წლის 14 ოქტომბერს, ქალაქ თბილისში დეკანოზ გრიგოლ პეტრიაშვილისა და ეკატერინე სუხიტაშვილის ოჯახში. 1895 წელს მიაბარეს თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიაში, 1906 წელს გიმნაზია დაიხურა და რომანმა ამჯერად ვაჟთა I გიმნაზიაში სცადა ჩაბარება, მაგრამ არ მიიღეს 1909-1910 წლებში იყო სავალდებულო

დ. ბუჯიაშვილისგან მოვიდა განკარგულება, რომ თქვენ დღესვე თბილისში უნდა წახვიდეთო მღვდელს არ დაჯერებია, რომ ვ. დ. ბუჯიაშვილი ამგვარ დეპეშას გაგზავნიდა და ადგილიდან არ დაძრულა. იმავ დღეს საათის სამზე უშიშროების სამინისტროს განყოფილებაში [დაუბარებია] მოქალაქე ჩირიკაშვილს და უბრძანებია: ხვალ ილიაობაა, არ გაბედოთ ნიშთან წასვლა, ჟესაათში დასტოვებთ წითელი წყაროო. აქ ეკლესია არ არის, არის მხოლოდ სამლოცველო სახლი, რომელსაც ჩვენ არ ვცნობთო, ხოლო თუ ნებით არ წახვალ, ჩვენ ძალით გაგზავნივითო. დასაჯერებელია, რომ მოქალაქე ჩირიკაშვილი არ სცობდეს სამლოცველო სახლს /და არც ეკლესიას/, მაგრამ მას სცნობს საბჭოთა კანონი და იგი საჭიროა მორწმუნეთათვის. მოზღვავებული ხალხი ფრიად უკმაყოფილო დარჩენილა როცა ილიას ნიშთან ვერ უნახავს მღვდელი და თავის უკმაყოფილობა ხმამაღლადაც გამოუთქვამს. ვისთვის არის საჭირო ასე უდიერად მოპყრობა ისეთი ნაზი გრძნობებისათვის, როგორც არის სარწმუნოებრივი გრძნობა. მართალია არ არის სასურველი, რომ სამუშაო დღეს ამოდენა მუშა ხელი გასცდეს, მაგრამ ეს უნდა გაეთვალისწინებინათ წინასწარ და მიეღოთ ზომები ადგილებზე, გამოეცხადებინათ სოფლებში, რომ იქიდან არ დაძრულიყვნენ.

მოგახსენებთ რა ყოველივე ზემოაღნიშნულს, ვსასოებ, იწებებთ განკარგულებას რათა შემდეგში არ იქმნეს ადგილი ასეთ უხეშ „ანტირელიგიურ პროპაგანდას“.

სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქი

საქართველოს საპატრიარქოს არქივი, აღწერა №1, საქმე №2017, ფურც. 0-2.

სამხედრო სამსახურში, 1914-1918 წლებში მონაწილეობდა პირველ მსოფლიო ომში. 1918-1920 წლებში რომანი ლტოლვილთა კომიტეტში რწმუნებულად, ხოლო 1920-1921 წლებში თბილისის სასურსათო განყოფილებაში მუშაობდა. 1919 წლიდან მღვდლად კურთხევამდე იყო სიონის საპატრიარქო ტაძრისა და ყოვლადწმინდა სამების სახელობის ტაძრის სამრევლო საბჭოს წევრი. 1952 წლის 6 მარტს კათოლიკოს-პატრიარქმა კალისტრატემ ჯერ დიაკვნად, ხოლო 13 მარტს მღვდლად აკურთხა და სიონის საპატრიარქო ტაძრის კანდელაკად, აგრეთვე საპატრიარქოს კანცელარიის მდივნის თანაშემწედ დანიშნა. იხ.: რუბრიკა „ისტორიის ფურცელი“ 2014 ა: 19-20).

დამოწმებანი:

ალიბეგაშვილი 2016: სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქთა ბიბლიოგრაფია. შეადგინა და გამოსცა საქართველოს საპატრიარქოს ბიბლიოთეკის ბიბლიოგრაფმა კონსტანტინე ალიბეგაშვილმა. თბილისი, 2016.

ბუბულაშვილი 2006: ბუბულაშვილი, ე. საინგილოს ქრისტიანი მოსახლეობა XX საუკუნის 20-40-იან წლებში. // ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები. II (6). თბილისი, 2006.

გაგოშიძე 2013: გაგოშიძე, ი. წმ. ელიას სამლოცველო. – საქართველოს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა აღწერილობა. წიგნი 1-1: გურჯაანის, დედოფლისწყაროს, ყვარლის მუნიციპალიტეტები. წიგნის რედაქტორი თამაზ დვალი. თბილისი.

გურული, თუშურაშვილი, 2008: გურული, ვ. თუშურაშვილი, ო. დოკუმენტები და მასალები საქართველოს ეკლესიის ისტორიისათვის (1943-1946 წწ). // საარქივო მოამბე. №4, თბილისი, 2008.

ენციკლოპედია 1997: ენციკლოპედია: საქართველო. ტომი 1, ა - გილდია. თბილისი, 1997

ვარდოსანიძე 2009: ვარდოსანიძე, ს. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე (1932-1952 წ.წ.). თბილისი, 2009.

ვარდოსანიძე 2010: ვარდოსანიძე, ს. ქართველი მღვდელმთავრები (XX-XXI საუკუნეები). თბილისი, 2010.

ვარდოსანიძე 2011: ვარდოსანიძე, ს. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე (1932-1952 წ.წ.). სერია „დიდი ქართველები“. თბილისი, 2011.

ვარდოსანიძე 2013: ვარდოსანიძე, ს. პატრიარქი კალისტრატე. პატრიარქი მელქისედეკ III. თბილისი, 2013.

კალისტრატე ცინცაძის 2010: კალისტრატე ცინცაძის წერილები. // საარქივო მოამბე. №8, თბილისი, 2010.

კენკებაშვილი 2012: კენკებაშვილი, თ. გრიფით „საიდუმლო“. წ. 1, სსრკ ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის პრეზიდიუმის კომისია რელიგიის საკითხებში. თბილისი, 2012.

მიქაბერიძე 2017: მიქაბერიძე, მ. კალისტრატე ცინცაძე. ბიბლიოგრაფია: მისი და მასზე. წგნ-ში: კალისტრატე ცინცაძე 150. საიუბილეო კრებული. რედაქტორ-შემდგენელი ნუგზარ პაპუაშვილი. თბილისი, 2017.

პაპუაშვილი 2017: კალისტრატე ცინცაძე 150. საიუბილეო კრებული. რედაქტორ-შემდგენელი ნუგზარ პაპუაშვილი. თბილისი, 2017.

რათიანი 2024: ტოტალიტარიზმი და საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია 1941-1953, საარქივო მასალა გამოსცემად მოამზადა, გამოკვლევა და შენიშვნები დაურთო სერგო რათიანმა. თბილისი, 2024.

როსტომაშვილი 2009: როსტომაშვილი, ნ. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე (ცინცაძე). თბილისი, 2009.

რუბრიკა „ისტორიის ფურცელი“ 2014 ა: რუბრიკა ისტორიის ფურცელი: მიტროპოლიტი რომანოზი (პეტრიაშვილი). რუბრიკას უძღვება გიორგი მაჩურიშვილი. გაზეთი „საპატრიარქოს უწყებანი“. № 4 (704), 30 იანვარი – 8 თებერვალი, 2014.

რუბრიკა „ისტორიის ფურცელი“ 2014 ბ: რუბრიკა „ისტორიის ფურცელი“ მღვდელი ნიკოლოზ ჟიჟიაშვილი „მძარცველები ამოთხრიან ჩემს საფლავს 1878-1955. რუბრიკას უძღვება გიორგი მაჩურიშვილი. გაზეთი „საპატრიარქოს უწყებანი“. №6 (706). 13-19 თებერვალი, 2014.

რუბრიკა ფოტომატიანე 2008: რუბრიკა ფოტომატიანე დეკანოზი ვასილ ნათიძე: 1863-1956. რუბრიკას უძღვებიან ლუარსაბ ტოგონიძე და გიორგი მაჩურიშვილი. გაზეთი „საპატრიარქოს უწყებანი“. № 5, 13-19 თებერვალი, 2008.

ტაბიძე 2008: ტაბიძე, ნ. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე ცინცაძე. თბილისი, 2008.

ცინცაძე 2010: ცინცაძე, კ. თხზულებანი 2 წიგნად, წიგნი 1. ტომის შემდგენელ-რედაქტორი: მიხეილ ქავთარია. მწიგნობრობა ქართული, მრავალტომეული: ტომი 9: სასულიერო მწერლობა. თბილისი, 2010.

ცინცაძე 2023: ცინცაძე, ბ. საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე ცინცაძე და მისი სამეცნიერო მემკვიდრეობა. სადოქტორო დისერტაცია. თბილისი, 2023.

წმინდა სინოდის 2016-2017: წმიდა სინოდის სხდომის ოქმი (22. 12. 2016 წ.). გაზეთი „საპატრიარქოს უწყებანი“, №41 (830), 29. XII. 2016 – 11. I. 2017.

<https://mematiane.ge/product-details.php?id=10443> (ბოლოს ნანახია 07. 09. 2025).

Сорокин 2020: В штабах Победы. 1941-1945: Документы в 5 книгах, Книга 4. 1944. «Освободить народы Европы». Отв. ред. **А.К. Сорокин**. Москва, 2020.

Тюленева, Саблин, Тимофеев 2005: Генерал армии Тюленев. Москва в жизни и судьбе полководца: Сборник документов и материалов. Сост. Н.И. Тюленева, В.К. Саблин, А.В. Тимофеев. Москва, 2005.